

KÖZLEMÉNYEK

SÍPOS FERENC

RÁKÓCZI FERENC ZÁLOGLEVELEI LENGYEL FŐURAK SZÁMÁRA, 1703

A háborúhoz, mint tudjuk, három dolog szükséges: pénz, pénz és pénz...

Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós 1700. november elseje óta győzködte XIV. Lajost: francia pénzen Lengyelországban fogadott katonasággal támogassa a magyarokat a függetlenségük visszaszerzéséért indítandó háborúban, ám úgy jött el 1703 tavasza, hogy még mindig nem sikerült eredményt elérniük.¹ A bizonytalan kimenetelű magyarországi elterelő hadművelet túl sokba került volna, a Napkirály nem kockáztatott. Rákóczi több mint egy évtized múltán megfogalmazott sorain átsüt a keserűség: „De javaslataimmal oly kevésbé törődött a francia udvar, hogy semmi biztosat nem ígérhettem magamnak, és nem is remélhettem.”²

1703. március közepén érkezett meg Brezánba a Tiszaháton szervezkedők első követsége. Pap Mihály és Bige György hozták a hírt: már ötezer-hétszázan tettek esküt, hogy készek támogatni a bujdosó főurak törekvéseit.³ Rákóczi még egy utolsó, kétségbeesett kísérletet tesz, március 17-én levelet ír Bonnacnak, a svéd király mellett Lengyelországban tevékenykedő francia követnek,⁴ amelyben kéri, hogy tájékoztassa az újabb fejleményről uralkodóját: sürgősen cselekedni kell, nehogy árulás miatt a magyarországi szervezkedés összeomljon. A felkelést addig igyekeznek visszatartani, amíg XIV. Lajos biztosa meg nem érkezik a két-háromszázezer tallérral, a kezdetben felmerülő költségek fedezésére.⁵

PéNZ, pénz és pénz. Rákóczi – mint láttuk – már nem reménykedik a francia segítségben. Gyorsan kellene cselekedni, de Párizs messze van.⁶ Ebben a szorult helyzetben szűkebb környezetében keres anyagi forrásokat, fedezetül birtokait ajánlja fel. Április 2-án a makovicai uradalom⁷ felét zálogosítja el 125 ezer német forintért a Sieniawski-

¹ Archivum Rákócziánium. II. Rákóczi Ferenc levéltára. (A továbbiakban: AR). Első osztály: had- és belügy. II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okirattára. XI. k. Szerk. Lukinich Imre. Budapest, 1935. (A továbbiakban: I/XI). 189–257., 400–447. o. Lásd még: *Köpeczi Béla*: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország. Budapest, 1966. (A továbbiakban: *Köpeczi* 1966.) 31–40. o.

² *Rákóczi Ferenc*: Vallomások. Emlékiratok. (Magyar Remekírók.) Szerk. és jegyz. Hopp Lajos. A Vallomásokat Szepes Erika, az Emlékiratokat Vas István fordította. Budapest, 1979. [Vallomások: Első könyv. 7–186. o. Emlékiratok: 1703. 193–232. o.] (A továbbiakban: *Rákóczi* 1979.) 176. o.

³ *Esze Tamás*: II. Rákóczi Ferenc breznai kiáltványa. *Századok*, 88. (1954) 285–316. o. (A továbbiakban: *Esze* 1954.) 300–302. o.

⁴ Rákóczi korábban Du Héron lengyelországi francia követtel tartotta a kapcsolatot, de őt II. Ágost 1702 novemberében kitoloncoltatta az országból. Du Héron feladatait Bonnac vette át. (Bonnac XII. Károly mellé volt akkreditálva, az északi háborúban őt követve érkezett Lengyelországba: 1702. december közepétől 1703. augusztus közepéig Varsóban tartózkodott.) *Bonnac márk*i: Érdekes beszámoló mindarról, ami fontosabb Északon történt 1700-tól 1710-ig. In: *Köpeczi Béla – R. Várkonyi Agnes*: Rákóczi Tükör. Naplók jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Budapest, 2004. I. k. 62–75. o. (A továbbiakban: *Bonnac* 2004.) 69–72. o.; *Thomašivskij István*: Adatok II. Rákóczi Ferenc és kora történetéhez. (Dr. Márki Sándor monográfiája kapcsán.) *Századok*, 46. (1912) 113–127., 192–208., 758–772. o. (A továbbiakban *Thomašivskij* 1912.) 192–194. o.; *Köpeczi* 1966. 39–40. o.

⁵ AR I/XI. 447–449. o. Magyar fordításban: A székesi gróf Bercsényi család, 1470–1835. Eredeti kézirati kútfőkből írta *Thaly Kálmán*. 2. k. 1689–1703. Budapest, 1887. (A továbbiakban: *Thaly* 1887.) 465–467. o.

⁶ „... eltartott egy hónapig is, míg a francia követ levelei Versaillesba érkeztek.” *Köpeczi* 1966. 40. o. Nyilván újabb hónapba telt, míg eljutottak Lengyelországba XIV. Lajos ezekre adott válaszai.

⁷ A makovicai uradalom északi határa egybeesett a magyar–lengyel határral, tehát fekvése ideális lehetett egy lengyel főur számára.

házaspárnak.⁸ Ugyanezen a napon kelt a hertneki birtokrész⁹ – ezt Sokolnuski (a név olvassata bizonytalan!) bobersteri kapitány és felesége kapta meg – záloglevele is 2500 rajnai forint értékben.¹⁰ Érdekes egybeesés: ekkortájt érkezik Brezánba a második követség. Pap Mihály és Bige György sürgetik Rákóczit, aki – hogy időt nyerjen és tájékozódjon – Bercsényi lovászt küldi velük Magyarországra.¹¹ Rákóczi újra ír Bonnacnak: már csak annyi pénzt kér, amennyiből kétezer katonát lehetne fogadni.¹²

Mindkét záloglevél fogalmazvány, Rákóczi Ferenc levéltárának emigrációba is elvitt részében találhatóak.¹³ Vajon elkészült-e a tisztázatuk, azaz az ügylet végbement-e vagy csak terv maradt? A rendelkezésünkre álló források alapján csak feltételezéseink lehetnek: „... felkerestük barátainkat, Wiśniowiecki herceget és Potocki kijevi palatinust – írja Rákóczi –, hogy birtokaimat elzálogosítva néhány segítő csapatot kapjunk tőlük.” Majd azt is hozzáteszi: „ez az utunk sikerrel járt.”¹⁴ Tényként fogadhatjuk el, hogy Rákóczi valóban bocsátott ki zálogleveleket. Lehet, hogy a nevekben téved a visszaemlékezéseit író fejedelem, de az is lehet, hogy többet bocsátott ki, mint amennyiről tudomásunk van.

Az idézet arra is rávilágít, hogy Rákóczi birtokai fejében nem pénzt, hanem katonákat kért. Erre utal vissza-visszatérő megjegyzése a lengyel urak által ígért csapatokról: még nem állnak készen, értük kellene küldeni, sürgeti a várt segítséget.¹⁵ Ez tűnt ugyanis a leggyorsabb, legkézenfekvőbb megoldásnak. Ha pénzt kap, akkor katonákat kell toboroztatnia, ami igen időigényes. A fogalmazványokban azonban sem pénz átvételéről, sem katonák kiállításáról nem esik szó. A Sieniawski-házaspárnak őszinte szeretetüket és jóindulatukat köszöni meg Rákóczi, azt, hogy hosszú száműzetése idején nemcsak ellátták, de ellenségeivel szemben is oltalmazták. Sokolnuski kapitányt is méltónak találta a jutalomra, mert barátságát, valamint igyekezetét bizonyította a magyar ügy előmozdításában és személyének védelmében. A pénzüsszegek csupán arra vonatkoznak, hogy Rákóczi vagy örökösei mennyiért válthatják vissza a megnevezett birtokokat.

A záloglevelek két fél megállapodását rögzítik. Érdekes, hogy a Sieniawski-házaspár minden ellentételezés nélkül megkaphatta a makovicai uradalom felét: a 125 ezer német forint túl nagy összeg, a vendéglátásért meg nem szoktak pénzt, főleg birtokot kérni/elfogadni. Rákóczi és Bercsényi igen szerény körülmények között élt, hisz nem akarták felhívni magukra a figyelmet, ezért ellátásuk nem kerülhetett ennyibe.¹⁶ A fejedelem min-

⁸ 1. sz. irat. Említve: *Bánkúti Imre: A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái, 1703–1711.* Budapest, 1991. (A továbbiakban: *Bánkúti* 1991.) 68., 219. o., 11. jegyzet.

⁹ Hertnek Bártfától 10 kilométerre délre fekszik, vagyis nincs messze a lengyel határtól.

¹⁰ 2. sz. irat.

¹¹ *Esze* 1954. 300–302. o.

¹² *Köpeczi* 1966. 40. o.

¹³ Lengyel levelek, 1703/6 című iratsomóban. Magyar Országos Levéltár, Budapest (a továbbiakban: MOL) G 15 (I. 1.) A Rákóczi-szabadságharc levéltára. II. Rákóczi Ferenc fejedelem levéltára. Emigrációba vitt rész, 1645–1703–1712. Caps. A 1. Fasc. 2. Lengyel levelek, 1703–1706. fol. 6. és 8. Korábbi jelzetük: Cistae 3. fas: 101. №. 1. (A levéltár iratairól 1710-ben készült ugyan jegyzék, de egyik jelzetet sem sikerült azonosítanom. II. Rákóczi Ferenc fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712. AR I. k. (1703–1706). Szerk. *Thaly Kálmán*. Pest, 1873. (A továbbiakban: AR I/I.) 38–48. o. A záloglevelek ekkor talán a MOL G 15 (I. 1.) Caps. A 1. Fasc. 1. iratsomóban lehettek: Rákóczi saját feljegyzései, 1703. között, ennek címe: *Diversae literae exulatus, et ibidem datae assecuratoriae, Anno 1703.*

¹⁴ *Rákóczi* 1979. 198. o.

¹⁵ Uo. 182., 200., 201. o.

¹⁶ Rákóczi és Bercsényi anyagilag nem volt teljesen kiszolgáltatott helyzetben. Lengyelországba meneküléskor vittek magukkal bizonyos pénzzé tehető értékeket. *Thaly* 1887. 303–306. o. és *Lukinich Imre: II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története, 1701.* (Bevezető tanulmány) In: AR I/XI. 1–139. o. (A továbbiakban: *Lukinich* 1935.) 106. o.

Du Héron varsói francia követ kezdetben anyagilag is támogatta a két magyar főurat (Varsó, 1701. december 22. Du Héron jelentése). AR I/XI. 432–433. o. és *Thaly* 1887. 422–423. o., később pedig XIV. Lajos évjáradékot utalt ki számukra. AR/XI. 433., 438., 439. o. és *Thaly* 1887. 423., 439. o. Arra is van adat, hogy Rákóczi az édesanyja által Lengyelországba menekített ékszereket 160 ezer lengyel aranyért zálogosította el Kazimierz

den bizonyos Adam Mikolaj Sieniawskitól is katonákat kért. A nagyhetman azonban ezt nyíltan nem vállalhatta, mert 1702. május 24-én azzal a feltétellel kapta meg kinevezését uralkodójától, hogy „a magyar rebelleket ezután nem támogatja”.¹⁷ II. Ágost ekkor már (1702 januárja óta) I. Lipót császár szövetségese volt.¹⁸

A bécsi udvar a spanyol örökösödési háború miatt a Lengyelországban szervezkedő Bercsényitől és Rákóczitól veszélyeztetve érezte magyarországi pozícióit. Miután merényletek szervezésével nem ért célt, I. Lipót amnesztiát ígért, és birtokainak visszaadását ajánlotta fel Rákóczinak.¹⁹ A visszautasítás után a II. Ágosttal kötött szövetségét a bujdosó főurak elszigetelésére igyekezett felhasználni: a lengyel főurakat eltiltatta a segítségnyújtástól.

Mindkét záloglevélben érdekes kitétel szerepel: a birtokokat Rákóczi akkor tudja átadni, ha szándékai – Isten által segítve – megvalósulnak, azaz ha sikerül azokat katonai erővel visszaszereznie. Rákóczi birtokainak zár alá vételét 1701. július 6-án rendelte el I. Lipót.²⁰ November 19-én – nem sokkal Rákóczi szökése után – összes ingó és ingatlan vagyona elkobzásáról született döntés.²¹

Megválaszolatlan kérdés marad egyelőre, hogy a lengyel főurak e feltételek mellett miért tárgyaltak Rákóczival? Miért fogadták el zálogleveleit?

„Átléptem Magyarország határát, mint Caesar a Rubicont, hogy ne legyenek a lengyelek terhére” – Rákóczi ezzel indokolta távozását Lengyelországból.²² Az 1702 nyarán kirobbant ukrainai kozáklázadás miatt pártfogói számára egyre inkább terhessé vált jelenléte. Ugyanis Sieniawski, Potocki, Kałski, Wiśniowiecki birtokai a veszélyeztetett vajdaságokban feküdtek, nekik kellett felvenniük a harcot a lázadókkal. 1702–1703 telén Brezán – ahol Rákóczi és Bercsényi rejtőzködött – lett a kozákok ellen készülődő seregek gyülekező helye, itt rendezkedett be a főparancsnokság is.²³ Az említett lengyel főurak azért ígérték segítséget Rákóczinak, hogy rávegyék a távozásra. Katonákat nem tudtak adni, hisz maguk is harcban álltak. A fejedelem olyan birtokokat ajánlott fel a katonákért cserébe, amelyek ténylegesen nem voltak tulajdonában. A záloglevelek 1703. április 2-án keltek. Rákóczi felségárválási perében – talán nem véletlen az időpont – április második felében hoztak ítéletet:²⁴ a büntetés fej- és jószágvesztés volt. Az ítéletlevél német és cseh nyelven, prágai keltezéssel 1703. május 31-én nyomtatásban is megjelent.²⁵ Április végén tért vissza Bercsényi lovásza Magyarországról megerősítve a korábbi értesítéseket. Vele jött a harmadik követség: Pap Mihály és Esze Tamás. Rákóczi most már tovább nem hitegethette a magyarországi szervezkedőket, bár még mindig nem tudott semmit XIV. Lajos döntéséről, s lengyel barátaitól sem kapott még segítséget. Május 6-án átadta a fegyverbe szólító kiáltvány első példányait a követeknek. Május 12-én pedig újabb példányokat és

Mečiniški wieluni sztarosztának. *Thomašivskij* 1912. 122. o., valamint *Bánkúti* 1991. 68. o. és *Gebei Sándor*: II. Rákóczi Ferenc és lengyelországi támogatói (1701–1703). In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa II. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára*. Szerk. *Tamás Edit*. Sárospatak, 2003. 97–116. o. (A továbbiakban: *Gebei* 2003.) 98–99. o.

¹⁷ *Gebei* 2003. 112. o.

¹⁸ A szerződést 1702. január 16-án kötötték meg, majd január 23-án kiegészítették a „lázadókról” szóló titkos cikkellyel. *Thomašivskij* 1912. 194–195. o.

¹⁹ *Rákóczi* 1979. 175. o.

²⁰ II. Rákóczi Ferenc felségárválási perének története és okirattára. [Benne: A felségárválási perrel kapcsolatos birtokelkobzások ügye, 1701–1703. 171–311. o.] AR XII. k. Szerk. *Lukinich Imre*. Budapest, 1935. (A továbbiakban: AR I/XII.) 186–187. o.

²¹ Uo. 294–296. o.

²² *Rákóczi* 1979. 204. o.

²³ *Gebei* 2003. 109–111. o.

²⁴ Április 23-án küldte meg az alsó-ausztriai udvari kancellária az udvari kamarának az ítélet egy példányát. AR I/XI. 266–267. o.

²⁵ Uo. 267–272. o.

zászlókat küldött Magyarországra.²⁶ Ezzel végleg elkötelezte magát, de még mindig a segítségre várt.

XIV. Lajos 1703. április 26-án már hajlandó volt 30 ezer tallért kockáztatni.²⁷ Amikor Bonnac – jó egy hónap múltán – értesült uralkodója döntéséről, üzent Rákóczinak: személyes találkozásra lenne szükség, ha ő nem jöhet Varsóba, küldje Bercsényi grófot.²⁸ Június elején vált el egymástól Lembergben²⁹ a két barát, sorstárs. Rákóczi előbb Sieniawski feleségét (akihez gyöngéd szálak fűzték³⁰) kereste fel (Oleszyce), majd Kątski krakkói vajdával, tüzérségi tábornokkal tárgyalt (Drozdowicze).³¹ Közben hazulról újabb követek érkeztek. Sürgetésükre június 7-én elindult ugyan Magyarország felé, de még nem akarta elhagyni Lengyelországot, a határ közelében szándékozott bevárni a főurak által ígért katonai segítséget. Sambornál értesült a felkelők dolhai vereségéről: át kellett lépnie a határt. Útján Kątski lovas testőrcsapatának egy része kísérte, ám ezek a katonák csak a határig mentek vele, onnan visszafordultak.³² Hogy valóban külföldi katonák nélkül lépte át a magyar határt Rákóczi, bizonyítja Bonnacnak írt 1703. június 15-én kelt levele, ebben ugyanis arról tájékoztatta a francia követet, hogy nem tudta összegyűjteni, magával vinni azokat a csapatokat, melyeket barátaitól kellett volna megkapnia, mert sietve távozott, el akarta oszlatni a haláláról otthon szárnyra kelt híreket.³³ Sieniawski végre felsóhajthat: lerázta nyakáról a vendégeket.³⁴ Nem tudjuk, adott-e katonákat Rákóczinak, és az sem valószínű, hogy megkapta a makovicai uradalom felét: az április 2-i keltezésű záloglevél így tárgytalanná vált. Arra sincs adatunk, hogy Sokolnusi kapitány megkapta-e a hertneki birtokrészt.

*

Pénz, pénz és pénz. Bercsényi június 10-én érkezett meg Varsóba, s június 15-én emlékirattal válaszolt a francia uralkodó április 26-i levelében feltett kérdésekre:³⁵ 1. legkevesebb tíz század moldvai, tatár és lengyel hadat kell fogadni, zsoldjuk havi ötezer tallér; 2. Magyarországon legalább három lovas- és két gyalogezredet kell felállítani, a hópénzt két hónapra szokás fizetni, ez harmincezer tallér; 3. a rácok megnyerésére hatezer tallérra lenne szükség; végül 4. a magyarság buzdítására is kellene némi pénz.³⁶

Pénz, pénz és pénz. Bonnacnak a Bercsényi által szükségesnek ítélt összeg kifizetésére nincs felhatalmazása, 30 ezer tallért hajlandó lenne adni, de annyi pénze nincs. Bercsényi csak 200 dukátot és 100 tallért kaphat kézhez és a Sieniawskihoz, Potockihoz, Kątskihoz szóló ajánlóleveleket, kötelezvényeket.³⁷

²⁶ *Esze* 1954. 301–302., 304. o.

²⁷ *Köpeczi* 1966. 40. o.

²⁸ *Bonnac* 2004. 71. o.

²⁹ Brezánt, a főhadiszállást, a kozákok ellen készülődő lengyel seregek gyülekező helyét már el kellett hagyniuk.

³⁰ *Thomašivskij* 1912. 123. o.

³¹ *Rákóczi* 1979. 181. o.; *Thomašivskij* 1912. 121. o.

³² *Rákóczi* 1979. 181–183., 199–202. o.; *Esze Tamás: A tiszaháti felkelés.* Budapest, 1952. 8., 11. o. Rákóczi Ferenc katonák nélkül érkezett Magyarországra, de – későbbi, 1705 decemberében feljegyzett hírek szerint – nem pénz nélkül. Állítólag 100 ezer forint kölcsönt kapott egy bizonyos lengyel nemestől, mások szerint Sieniawski feleségétől. *Zweig János* naplója. In: *Köpeczi Béla – R. Várkonyi Agnes: Rákóczi Tükör. Naplók jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról.* Budapest, 2004. I. k. 220. o. (Erre az adatra néhai Bánkúti Imre hívta fel a figyelmemet, kései köszönet érte.)

³³ AR I/XI. 450. o.

³⁴ Sieniawski levele feleségéhez. Lásd: *Thomašivskij* 1912. 124. o.

³⁵ Uo. 194. o.

³⁶ AR I/XI. 450–453. o. (Magyar fordításban: *Thaly* 1887. 505–507. o.)

³⁷ *Thomašivskij* 1912. 194. o.; *Köpeczi* 1966. 41. o.

A végeredmény: Bercsényi mintegy 800 főnyi csapat élén, hadiszerekkel július 4-én megérkezett a zavadkai táborba.³⁸ Rákóczi információi szerint Potocki kijevi vajda két század moldvait, Wiśniowiecki herceg pedig két század dragonyost és még két század – közelebről meg nem nevezett – katonát küldött.³⁹ Feltételezésem szerint ezt a kontingenst a megnevezett lengyel főurak nem Rákóczi zálogleveleire állították ki, hanem Bonnac ajánlóleveleire, kötelezvényeire, náluk XIV. Lajos és követe volt a hitelképesebb.

Ennyi lett tehát a segédhad, ennyi valósult meg a tervekből. Ez a kis sereg is reményt adott, lelkesített: július 7-én felkerekedett a tábor, s elindultak a Tiszántúl hódoltatására.

Rákóczi harmadik záloglevele⁴⁰ keltezetlen, már Magyarországon, Huszt elfoglalása (1703. augusztus 17.) után készült. Ebben a huszti várát és a hozzá tartozó uradalmat akarta Rákóczi átadni József Potocki kijevi vajdának bizonyos feltételekkel. Mint az a külön lapon pontokba szedett feltételekből kiderül, Rákóczi 75 ezer rajnai forint értékben akarta elzálogosítani az öt mezővárosból és öt faluból álló uradalmat úgy, hogy a huszti várban magyar helyőrség maradjon. Garantált bizonyos jövedelmet is. Cserébe 500 fős katonaságot kért Potockitól, akinek előre ki kellett volna fizetnie negyedévre a zsoldjukat. Ezt követően még egy évig vettek volna részt a magyarországi hadműveletekben, de fizetésüket már Rákóczitól kapták volna. A feltételekből az is kiderül, hogy ez az 500 fős kontingens együtt szolgált volna a már Magyarországon harcoló, Lengyelországból érkezett két zászlóaljjal. Világos tehát a harmadik záloglevél célja: Lengyelországból szeretne további katonai segítséget kapni a függetlenségi háborút immár megkezdő fejedelem, sárosi főispán. Innen azonban további katonai segítséget nem kapott Rákóczi,⁴¹ így Huszt és a hozzá tartozó uradalom átadására sem került sor.

FÜGGELÉK

Az alábbi három forrás Rákóczi levéltárának emigrációba menekített részében maradt fenn. Az első kettő egy csomóban, egymás mellett található, a harmadik irat azonban máshová, ráadásul két külön helyre került: maga a záloglevél és annak önálló lapon részletezett feltételei elváltak egymástól. Az iratok együttes közlésének lehetősége részben a szerencsének köszönhető, a 3. számú irat két darabja nem is azonos időpontban került elő.⁴² Érthető okokból valamennyi irat latin nyelven készült. Fontosságuk miatt eredeti szöveggel és magyar fordításban is közöljük őket. Az első két iratot még Komoróczy György fordította, a harmadikat pedig Tóth Gergely, aki a latin szövegek átírását és Komoróczy fordításait is ellenőrizte. Segítségüket hálásan köszönöm!

³⁸ *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc háborújának kezdete. (1703. június 16-tól július 15-ig.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 36. (1935) 214–233. o. 230. o.

³⁹ Gebei Sándor fordítása, értelmezése. *Gebei* 2003. 115–116. o.

⁴⁰ 3. sz. irat.

⁴¹ Sőt, II. Agost osztrák nyomásra 1703. szeptember 9-én nyílt parancsban rendelte el: Rákóczi lengyel barátai hívják vissza csapataikat Magyarországról és a jövőben senki se merészeljen segítséget nyújtani. Ezt a nyílt parancsot a bécsi kormány nyomtatásban terjesztette Magyarországon. *Thomašivskij* 1912. 197. o. Ezekben a napokban várt Rákóczi és Bercsényi lengyel csapatokat, kérdés, hogy ezek megérkeztek-e. Ráday Pál iratai I. k. 1703–1706. S. a. r. *Benda Kálmán, Esze Tamás, Maksay Ferenc, Pap László*. (AR XIII. k.) Budapest, 1955. 63. o. Az viszont bizonyos, hogy a tiltás ellenére még decemberben is voltak Rákóczi szolgálatában lengyelek, akik Tokaj ostromában vettek részt. Uo. 91–92. o.

⁴² A huszti záloglevél feltételeit tartalmazó cédulát Mészáros Kálmán fedezte fel a fejedelem emigrációba vitt levéltárhoz készített elektronikus adatbázis munkálatai kapcsán, s ő engedte át közlésre.

1.

Brezán, 1703. április 2.

*II. Rákóczi Ferenc 125 ezer német forint értékben elzálogosítja
a makovicai uradalom felét a Sieniawski-házaspárnak*

Fogalmazvány. MOL A Rákóczi-szabadságharc levéltára, G 15 (I. 1.) Caps. A 1. Fasc. 2. fol. 6. és 8r.
(A fol. 7. egy boríték, ám az a fol. 5. alatti levélhez tartozik!)

Nos etc. damus pro memoria, quod nos debitum respectum habentes sinceri affectus, et benevolentiae, *Illustrissimi ac Excellentissimi Domini Adami Nicolai Granow Sienyiawsky comitis in Skluw et Mysz, palatini belsensis, ducis campestris Regni Leopoltensis generalis, rohatiniensis capitanei, pariter ac dilectissimae conthoralis ejus, Illustrissimae ac Excellentissimae Dominae Elisabethae Helenae Alexiae natae Principissae de Lubomier, qua nos tam diuturno exulatus nostri tempore, non tantum persecuti sunt, sed et a tantis adversariorum persecutionibus tuiti sunt, pro iisque debitam gratitudinem, ulteriorisque fraternalis affectus (qua erga suas Excellentias ducimus) sinceritatem demonstrare et contestari volentes.*

Arcem, *bonaque nostram Machovicinensem, in Regno Ungariae, comitatuque Sarosiensi existentia et habita una cum castello Zboro, prout nempe ea tempore incaptivationis nostrae, a nobis possessa fuere, una cum parte sororis nostrae Juliannae Barbarae Principissae Rakoczy, comitissae Asperimontis et Rechaum (cui aliam satisfactionem nos daturus promittimus) cum omnibus eorum appertinentiis utilitatibus, proventibus, datiis, jure et ab antiquo ad ea appertinentibus, (prout scilicet ea a nobis et ab illa possessa fuerunt) suis Excellentiis, haeredibus posteritatibusque eorum utriusque sexus universis, in florenis Germanicalibus 125 millibus, constituentibus florenis Polonicalibus 500 millibus damus donamus inscribimus ita nimirum, ut si successores nostri utriusque sexus universi ea in posterum rehabere vellent (siquidem vigore legum nostrarum patriarum ea jure perpetuo abalienare non possimus) praetitulatis Excellentiis suis, vel successoribus eorum praevie summam praespecificatam deponere, debeant, sintque obligati, quae quidem praememorata bona nostra, quamprimum (secundatis per gratiam Dei Intentionibus nostris suae Excellentiae confisis et notis) in possessionem nostram acceperimus, eas suis Excellentiis, vel ad id deputatis hominibus eorum assignaturos, de iisque novas literas nostras donationales et inscriptionales in formis solitis, ac authenticis expedituros sub verbo nostro principali promittimus obligamusque, paesentium literarum nostrarum per vigorem.*

Datum Brezan die 2 Aprilis Anno 1703.

*

Mi stb. emlékezetül adjuk, hogy mi illendően figyelembe véve méltóságos és nagyméltóságú úr, Adam Mikolaj Granow⁴³ Sieniawski, Skluw és Mysz grófja, belzi vajda, a lemergi terület főparancsnoka, rohatini kapitány,⁴⁴ egyszersmind igen kedves hitvese, méltóságos és nagyméltóságú úrnő, született Elzbieta Helena Alexia Lubomirska hercegnő⁴⁵ őszinte szeretetét és jóindulatát, amellyel az oly hosszú száműzetésünk idején irántunk viseltettek, sőt az ellenség oly sok üldözésétől is oltalmaztak, és azokhoz mérten illendő hálát és további őszinte testvéri szeretetünket (amelyet őexcellenciájuk iránt érzünk) megmutatni és tanúsítani akarván:

A Magyarországon fekvő és Sáros vármegyéhez tartozó makovicai várunkat s uradalmunkat a zborói kastéllyal együtt – természetesen úgy, ahogy az fogságba kerülésünk idején⁴⁶ birtokunkban

⁴³ Rákóczi a sieniawi Granow nemzetségből származónak mondja a belzi vajdát, s ebből a nemzetségből eredezteti a Kostka családot is, mellyel nagyanyja, somlyói Báthori Zsófia révén maga is rokonságban állt. *Rákóczi* 1979. 172–173. és 751. o.

⁴⁴ Adam Mikolaj Sieniawski (1666–1726) 1691-ben belzi vajda, 1702-ben pedig a korona nagyhetymanja lett. *Gebei* 2003. 111. o.

⁴⁵ Stanislaw Herakliusz Lubomirski herceg lánya, Elzbieta Helena (1669–1729) 1687-ben ment feleségül Adam Mikolaj Sieniawskihoz. *Gebei* 2003. 111., 113–114. o.

⁴⁶ Rákóczi Ferencet 1701. április 18-án a nagysárosi kastélyában tartóztatták le a császár nevében, később felségárulással, összeesküvéssel vádolták meg; Bécsűjhelyen raboskodott. *Lukinich* 1935. 39. o.

volt;⁴⁷ nővérünk, Rákóczi Julianna Borbála hercegnő, Aspremont és Reckheim grófnője⁴⁸ (akinek más elégtétel adását megígérjük) részével együtt⁴⁹ – azok minden tartozékaival, haszonvételeivel, jövedelmeivel, adóival, melyek jog szerint és régóta ahhoz tartoznak (amint tudniillik azt én és nővérem birtokoltuk) őexcellenciájuknak és mindkét nembeli örököseiknek és utódaiknak 125 ezer német forintban,⁵⁰ amely 500 ezer lengyel forintnak felel meg, adjuk, adományozzuk, elzálogosítjuk, természetesen úgy, hogy ha mindkét nembeli örököseink és utódaink azt a jövőben vissza kívánják szerezni (mivelhogy hazai törvényeink értelmében azt örökös joggal nem idegeníthetjük el), fent címzett őexcellenciájuknak vagy örököseiknek előzőleg a fent részletezett összeget letenni tartoznak és legyenek kötelesek; s fejedelmi szavunkra ígérjük és fogadjuk, hogy amint a birtokunkba vesszük eme fent említett javainkat⁵¹ (Isten kegyelme által megsegítettévé szándékainkban, amelyeket őexcellenciájára rábízunk s így azok ismertek előttük), azokat őexcellenciájuknak – vagy avégett küldött embereiknek – átadjuk, és nekik az új adomány- és záloglevelünket a szokásos és hiteles alakban kiállítjuk. Jelen levelünk ereje által.

Kelt Brezánban, április 2. napján az 1703. évben.

2.

Brezán, 1703. április 2.

II. Rákóczi Ferenc 2500 rajnai forint értékben elzálogosítja hertneki birtokrészét Jan Sokoluski kapitánynak és feleségének.

Fogalmazvány. MOL A Rákóczi-szabadságharc levéltára, G 15 (I. 1.) Caps. A 1. Fasc. 2. fol. 8.

Memoriae commendamus etc. Quod nos in condignam considerationem summentes (!) sincerum affectum studiumque *Magnifici* ac *Generosi Domini* Johannis Sokoluski⁵² capitanei Bobersteriensis, per tot sua fatigia in promovendis negotiis nostris nec non defendenda persona nostra demonstratum, digne remunerari volentes, partem bonorum Hertnekiensium in Regno Hungariae in *Comitatu nostro* de Saaros existentium *Praetitulatae Dominationi suae* nec non consorti suae *Magnifice* ac *Generose* Johannae Mlonaska heredibus posteritatibusque eorum utriusque sexus universis in et pro 2500 florenis *Rhenensibus* summa constituentibus *Polonice* Florenis millia centum damus donamus inscribimusque ita quidem ut *praedictam* partem memoratorum bonorum nec successores *nostris* nec ullus quispiam quocunque modo rehabere possit ac possidere, nisi persoluta prius *Dominationibus* suis aut heredibus successoribusque eorum *praememorata* pecuniaria summa in bona currentique moneta.

Obligantes nos harum per vigorem sub verbo nostro principali portionem *praenominatam* ex bonis dictis *per* specificatam summam valentem immediate *Dominationibus* suis aut *hominibus* eorum ad id deputandis assignaturos, *quamprimum* (Deo secundante intentiones nostras) ea in potestatem *nostram* redacta fuerint simulque *Dominationibus* suis de iis literas nostras donationales et inscriptionales in forma legali et usitata expeditas nos daturos promittimus.

Datum Brezan 2 Aprilis 1703.

⁴⁷ Rákóczi Ferenc nővérével, Juliannával sok huzavona, pereskedés után a végső birtokosztzkodási egyezséget 1699-ben kötötte meg; a makovici uradalomnak csak negyedrésze lett övé. *Wellmann Imre*: A Rákóczi-birtokok sorsa. In: Rákóczi Emlékkönyv halálának kétszázéves fordulójára. Szerk. *Lukinich Imre*. 2. k. Budapest, é. n. [1935.] 91–122. o. (A továbbiakban: *Wellmann* 1935.) 107–108. o.

⁴⁸ Felsővadászi Rákóczi Julianna Borbála (1672–1717) férje Ferdinand Gobert Aspremont-Reckheim gróf (1643–1708) volt; 1691-ben kötöttek házasságot. *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.) S. a. r., kieg. és az előszót írta *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2005. 29., 356. o.

⁴⁹ A két rész a makovici uradalomnak csak a felét tette ki. A birtok másik fele ekkor még Rákóczi Erzsébet (ő a család grófi ágából származott) tulajdonát képezte, s csak 1707-ben lett ez is Rákóczi Ferencé. *Wellmann* 1935. 103. o.

⁵⁰ A makovici uradalom fele nem ért ennyit. Rákóczi Julianna a maga részét, azaz egynegyedét 31 ezer forintért zálogosította el 1696-ban; háromnegyed részét 1718-ban 104 ezer forintra becsülték. *Wellmann* 1935. 104., 115. o.

⁵¹ Rákóczi letartóztatása után birtokai kamarai kezelésbe kerültek, ezeket előbb vissza kellett foglalni.

⁵² A név olvasata bizonytalan.

*

Emlékeztül adjuk stb., hogy mi méltó meggondolásba véve a nagyságos és nemzeti úr, Jan Sokolnusi⁵³ bobersteri kapitány őszinte szeretetét és igyekezetét, melyet ügyeink előmozdításában, valamint személyünk védelmében annyi fáradozásával bizonyított, illően óhajtván megjutalmazni, a Magyarországon, Sáros vármegyénkben⁵⁴ fekvő hertneki birtokrész⁵⁵ a fent címzett őuraságának, valamint feleségének, nagyságos és nemzeti Johanna Mlonaskanak, mindkét nembeli örökösöknek és utódaiknak 2500 rajnai forint összegben, amely ezeregyszáz lengyel forintnak felel meg, adjuk, adományozzuk és elzálogosítjuk, mégpedig úgy, hogy az említett birtok fent leírt részét sem a jogutódaink, sem bárki más akármely módon ne szerezhesse vissza és ne birtokolhassa, csak ha kifizetik előbb őuraságaiknak vagy örökösöknek és jogutódaiknak a fent említett pénzüsszeget jó és érvényes pénzben.

Kötelezzük magunkat jelen levelünk ereje által, fejedelmi szavunk mellett, hogy a fent megnevezett részt az említett birtokból, a részletezett értékű összegért közvetlenül őuraságaiknak vagy pedig avégett küldött embereiknek azonnal átadjuk, amint (Istentől segítve szándékainkban) az hatalmunkba visszakerül, s egyszersmind őuraságaiknak arról a törvényes és szokásos formában kiállított adomány- és záloglevelünket kiadni ígérjük.

Kelt Brezánban, 1703. április 2.

3.

Keltezés nélkül

II. Rákóczi Ferenc bizonyos feltételekkel, 75 ezer német forint értékben elzálogosítja a huszti várat és uradalmat József Potocki kijevi vajdának

Fogalmazványok: külön lapon a szerződéstervezet és külön a pontokba szedett feltételek. MOL A Rákóczi-szabadságharc levéltára, G 15 (I. 1.) Caps. A 2. Fasc. 1. fol. 40. és uo. Caps. C. Fasc. 38. fol. 26.⁵⁶

Nos Franciscus princeps Rakocius (!) de Felső Vadász, comitatus de Saaros perpetuus comes. Notum facimus universis et singulis quibus competit praesentium per vigorem; Quod specialem habentes respectum et considerationem amicitiae ac sinceri fraterni affectus, *Excellentissimi Domini* Josephi Potoczki (titulus) palatini kioviensis quem singularem amicitiae affectum, tam praeterito proxime exulatus *nostrum* in Polonia tempore, quam occasione exitus *nostrum*, ac motu armorum *nostrorum*, pro chara Patria *nostra* *Ungaria*, ac inique suppressa ejus libertate, divina ita favente clementia, susceptorum, cum reali effectu praefatus *Dominus* Palatinus erga nos, et suppressam Patriam *nostram* *Ungariam* remonstrasset; ac non minus confidentes ulteriori quoque suae *Excellentiae* affectui, sinceroque fraternali amori, zeloque erga Patriam *nostram* omni futura quoque occasione contestandis.

In signum reciproci affectus, et benef[ic]ii exemplum. Arcem Huszt nominatam, inque Regno *Ungariae* ac comitatu Maramaros situatam cum certis oppidis et pagis (quae quidem arx occasione et jure ac prosperitate armorum *nostrorum*, in et sub potestatem *nostram* actu devenit, ac alias Caesareo Fiscalis fuerat) praefato *Excellentissimo Domino* Palatino ejusque haeredibus et successoribus utriusque sexus possidenda dedimus et contulimus, infranotatis sub conditionibus.

Primo etc.⁵⁷

⁵³ A név olvasata bizonytalan.

⁵⁴ II. Rákóczi Ferenc Sáros vármegye örökös főispánja volt.

⁵⁵ A hertneki Rákóczi-birtokról nem sikerült adatokat találnom.

⁵⁶ A levéltárról készült 1710. évi iratjegyzékben e két köteg a következőképpen szerepel: „Proprium manuscriptum Suae Serenitatis, Anno 1703.” és „Literarum ad acta tractatus Tyrnaviensis pertinentium. Anno 1706.” AR I/I. 39., 41. o.

⁵⁷ A zálogszerződés fogalmazványa a feltételeket nem részletezi, az irat a *Conclusio*val folytatódik. Mi a külön lapon írt feltételek szövegét a megfelelő helyre beillesztve közöljük.

Conditions

Primo. Arx Huszt cum quinque oppidis et pagis itidem quinque assignabuntur manibus Suae Excellentiae Domini Palatini in et pro summa florenorum Rhenensium Numero 75000, quae summa facit florenos Polonicales Numero ...⁵⁸ usque ad realem et effectivam summae persolutionem per praefatum Dominum Palatinum haeredesque ac posteritates ejus utriusque sexus pacifice jure dominali possidendae.

2. Denominabitur assignabiturque in praefatis bonis proventus ad minimum mille aureorum, qui faciunt 16 milia florenorum Polonicalium, ita ut si ex iisdem bonis praefatus proventus non exurgeret, ex salis fodinis ibidem existentibus compensatio administrabitur.

3. Reservatur nihilominus obligatio domini, seu oppidorum et pagorum, ad salis fodinarum culturam necessaria, et ab antiquo usitata ac debita, quae sine omni impedimento Domini Palatini, aut futurorum possessorum exequi debebunt.

4. Et hoc per expressum declarato, ut semper praesidium Ungaricum cum comendante Ungaro, ad fidelitatem nostram et Regni Hungariae obligati in arce dicta Huszt maneant, stipendioque Regni Hungariae exolvantur sine onere domini.

5. Pro quo beneficii genere Excellentissimus Dominus Palatinus Kioviensis tenebitur sine omni ulteriori mora ad praesentes operationes nostras bellicas 500 bene armatos milites Polonos et Valachos huc in Ungariam ad latus nostrum mittere; quibus Sua Excellentia unum quartale ea modalitate exolvat, ut sine omni eorum tergiversatione integrum quartale primum ab die ingressus in confinia Hungariae computando in servitiis militaribus sine ulterio stipendio nostro consummant, ex post vero ad minimum annum integrum, erga stipendium a nobis accurate per quartales acceptandum teneantur iidem milites una cum duabus iam hic existentibus cohortibus permanere in servitiis militaribus.

Caeterum manet fiducia et confidentia amicitiae [non] interruptae Suae Excellentiae, quod in omnibus nobis et Regno Hungariae omni sinceritate propensus manebit cum effectu Dominus Palatinus et ejus posteris.⁵⁹

Conclusio. Denique assignatio realis praedictae arcis et bonorum statim et immediate, ut praementionata militia sese ad servitia nostra praesentaverit, sine omni mora effectuabitur, manibus commissariorum suae Excellentiae ad id deputandorum.

Ad quorum omnium fidem et firmamentum dedimus has propriae manus subscriptione, et usitati sigilli nostri impressione roboratas literas inscriptionales et donationales, quorum quidem robur tale sit quasi in loco quopiam authentico in forma authentica emanatae fuissent, curabimusque proxima lata occasione in formam authenticam redigi.

Actum in etc.

Nos Franciscus Dei Gratia Princeps Rakoczi Comes de Saaros Dux de Munkacs et Makovitz Dominus in perpetuu Saaros Patak Tokai Regez Szerencz Onod Lednicze Ecsed Somlio etc.

*

Mi felsővadászi Rákóczi Ferenc fejedelem, Sáros vármegye örökös főispánja tudtára adjuk együttesen és egyenként mindenkinek, akiket illet, jelen levelünk ereje által, hogy különösen figyelembe véve és meggondolva Józef Potoczki nagyméltóságú úrnak (címzés), kijevei vajdának⁶⁰ a barátságát és őszinte testvéri szeretetét, amely egyedülálló baráti szeretetet az imént elmúlt száműzetésünk idején Lengyelországban éppúgy, mint kimenetelünk alkalmával, és szeretett hazánkért, Magyarorszáért és a gonoszul elnyomott szabadságáért az isteni kegyelem pártfogásával indított fegyveres mozgalmunkban, irántunk és elnyomott hazánk, Magyarorszáig iránt a fent említett vajda úr nem eredmény nélkül kimutatott; és nem kevésbé bízva abban, hogy őexcellenciája a továbbiakban is, minden eljövendő alkalommal kinyilvánítja hajlandóságát, őszinte testvéri szeretetét és hazánk iránti buzgalmát:

⁵⁸ Az összeg számára üresen hagyott hely.

⁵⁹ A feltételeket tartalmazó lap itt ér véget.

⁶⁰ Józef Potocki (1673–1751) 1702-ben lett kijevei vajda; II. Ágost híve: a svédek elleni egyik rajtaütés során kezébe kerültek Du Héron lengyelországi francia követ Carl Piper svéd kancellárhoz írt levelei, ezeket átadta II. Ágostnak, aki elrendelte a diplomata kitoloncolását. Rákóczi nem tudta, hogy épp egyik jótevője, Potocki okozta közvetve francia kapcsolatának átmeneti zavarát. *Gebei* 2003. 111–112. o.

A kölcsönös hajlandóság jeléül és a jótétemény viszonzásának kimutatása végett a Magyarországon és Máramaros vármegyében található, Husztnak nevezett várat, meghatározott városokkal és falvakkal (amely vár fegyverünk okán és jogán és sikere folytán éppen most került hatalmunkba, illetve hatalmunk alá,⁶¹ és korábban a császári kincstár kezelésében volt) a fent említett vajda excellenciás úrnak és mindkét nembeli örököseinek és utódainak birtokba adtuk és adományoztuk az alább lejegyzett feltételek mellett.

Először stb.

Feltételek

Először. Huszt vára öt mezővárossal és szintén öt faluval a vajda úr őexcellenciája kezére adatik 75 ezer rajnai forintnyi összegért, illetve annak fejében, amely összeg...⁶² lengyel forintot tesz ki, s az összeg valós és tényleges kifizetéséig ezeket⁶³ békében és földesúri joggal birtokolja az említett vajda úr s annak mindkét nembeli örökösei és utódai.

2. Megneveztetik és átadásra kerül a mondott birtokokon legalább ezer arany jövedelem, amely 16 ezer lengyel forintot tesz ki; oly módon, hogy amennyiben ugyanezen birtokokról a mondott jövedelem nem állna elő, akkor az ugyanott lévő sóbányákból egyenlítik ki az összeget.

3. Mindazonáltal épségben marad az uradalomnak, avagy a városoknak és a falvaknak a sóbányák műveléséhez szükséges kötelezettsége, amely régóta érvényben van és tartoznak vele, s amelyet teljesíteni kötelesek anélkül, hogy a vajda úr vagy a jövendő birtokosok bármiben akadályoznák őket.

4. Azt is világosan kinyilvánítottuk, hogy az említett Huszt várában mindig magyar őrség tartózkodjon magyar parancsnokkal, akik a mi és a Magyar Királyság iránti hűsége legyenek kötelezve, és a Magyar Királyság zsoldján fizessék őket, az uradalom terhe nélkül.

5. Ezért a jótéteményért az excellenciás kijevei vajda úr köteles lesz minden késlekedés nélkül ide Magyarországra, a mi oldalunkra küldeni 500 jól felfegyverzett lengyel és oláh katonát a most folyó hadműveleteinkhez, akiknek őexcellenciája egy negyedévnyi zsoldot fizessen ki oly módon, hogy a magyar határon való átlépés napjától számítva mindenféle vonakodás nélkül a teljes első negyedévet töltsék le katonai szolgálatban, anélkül, hogy további zsoldot fizetnénk nekik; majd pedig ugyanezen katonák legalább egy teljes évet kötelesek legyenek katonai szolgálatban eltölteni a másik két már itt lévő zászlóaljjal együtt, az általunk pontosan negyedévenként fizetendő zsold fejében.

Egyébként pedig továbbra is bízunk és bizakodunk őexcellenciája töretlen barátságában, hogy irántunk és a Magyar Királyság iránt mindenben ténylegesen őszinte jóindulattal lesz a vajda úr és utódai.

Összegzés. Végül a fent leírt vár és uradalom tényleges átadása azonnal és közvetlenül, minden halogatás nélkül teljesítve lesz őexcellenciája avégett küldött megbízottainak kezébe, amint a fent említett katonaság szolgálatunkra jelentkezik.

Mindezek hitelességére és bizonyítékára adtuk ezt a saját kezünk aláírásával és szokásos pecsétünk rányomásával erősített zálog- és adománylevelünket, melynek ereje azonban olyan legyen, mintha valamelyik hiteles helyen, hiteles formában adták volna ki, és gondoskodunk róla, hogy a legközelebbi adandó alkalommal hiteles formába legyen öntve.

Végbement stb.

Mi, Rákóczi Ferenc, Isten kegyelméből fejedelem, sárosi főispán, munkácsi és makovicsai herceg, Sárospatak, Tokaj, Regéc, Szerencs, Ónod, Lednice, Ecsed, Somlyó örökös ura stb.

⁶¹ Husztot 1703. augusztus 17-én Ilosvay Imre csellem szerezte meg Rákóczinak: a kurucok elől menedéket kereső nemesekkel együtt ment be a várba, majd az évek óta fizetetlen császári helyőrséget parancsnoka ellen lázította; a katonák gyűlölt előljárójukat megölték, megnyitották a kapukat a kurucok előtt, és felesküdték Rákóczi hűségére. *Esze Tamás*: II. Rákóczi Ferenc tiszántúli hadjárata. (A történettudomány kérdései 12.) Budapest, 1951. 56. o.

⁶² Az összeg számára üresen hagyott hely.

⁶³ Tehát a huszti uradalmat.

FERENC SÍPOS

FERENC RÁKÓCZI'S DEBENTURES TO POLISH LORDS, 1703

Summary

There are three hitherto unpublished Latin debentures in Prince Ferenc Rákóczi II's archives, namely in the part transported to exile; and now these debentures are presented to the readers with their full text in Hungarian translation. Two of them with the earlier dates were written during Rákóczi's stay in Brzeżany, Poland (today: Бережани, Ukraine). That year, in spring 1703 the legation of those preparing the independence war in the Tiszahát region was already urging the prince's homecoming, who, on the other hand, saw it more and more hopeless to start his independence war with the support of Polish soldiers hired with money from the French. The tight squeeze forced Rákóczi to look for financial sources in his close environment, and to offer his estates as backing. On 2 April he pawned half of his estate at Makovica, giving it to the Sieniawskis, a couple providing him refuge, for 125,000 German Florins. The other debenture of the estate at Hertnek was written the same day. The property was worth 2500 Rhine Florins, Rákóczi wanted to give this to Boberster captain Sokolnuski (the writing of the name is not yet confirmed!) and his wife. (It is important to note that it was around this time, too, that the second legation from Hungary arrived in Brzeżany.)

The condition in both debentures deserves attention: Rákóczi will be able to hand over his estates if his intentions, with God's help, come to realization; that is, if he manages to take them back with his army. (Rákóczi's estates were ordered to be impounded by Leopold I on 6 July 1701. On 19 November, not long after Rákóczi's escape, all his movable and immovable property was confiscated.)

Both debentures are drafts, it is not known whether a fair copy was made. Thus we don't know if the deal was concluded or remained a plan. Anyhow, it is a fact that Rákóczi left Brzeżany for Hungary in early June 1703 without having been able to recruit soldiers in Poland. His company in exile, Count Miklós Bercsényi got the task to continue negotiating with the French envoy and the Polish lords. (He managed to recruit a few hundred soldiers.)

Rákóczi's third debenture is not dated, and was written already in Hungary, after the occupation of Huszt (17 August 1703). This letter would have given the fortress of Huszt and its estates to the Voivode of Kiev Józef Potocki, under certain conditions. Rákóczi wanted to get further military aid for the independence fight from Poland. Since this wish did not come to realization, he did not hand over Huszt, either.

FERENC SÍPOS

LETTRES DE GAGE ÉMISES PAR FRANÇOIS RÁKÓCZI
POUR DES ARISTOCRATES POLONAIS, 1703*Résumé*

Dans les archives sauvées par l'émigration du prince François II Rákóczi se trouvent trois lettres de gage en latin qui n'ont encore jamais été publiées. L'étude présente aux lecteurs leur texte intégral en traduction hongroise. Les deux premières en date furent établies lors du séjour de Rákóczi à Berejany (Brzeżany, Pologne, aujourd'hui Berejany/Бережани, Ukraine). A l'époque, au printemps de 1703, la députation des conspirateurs de Tiszahát (région de la partie nord de la rivière Tisza) réclame le retour du prince qui désespère déjà de déclencher la guerre d'indépendance à la tête de soldats polonais recrutés avec de l'argent des Français. Dans cette situation difficile, Rákóczi tente de trouver des ressources financières dans son entourage proche en hypothéquant certains de ses propriétés. Le 2 avril, il grève la moitié du domaine de Makovica de 125 mille florins

allemands pour le couple Sieniawski chez qui il trouva refuge. La lettre de gage de 2500 florins rhénans concernant une part du domaine de Hertnek est datée du même jour : elle est destinée à Sokolnuski (la lecture du nom est incertaine), capitaine de Boberster et à son épouse. (Coïncidence intéressante : la deuxième députation de Hongrie arrive au même moment à Berejany.)

Les deux lettres de gage comprennent une clause intéressante : Rákóczi ne devra céder les domaines que s'il réussit, avec l'aide de Dieu, à les reprendre avec une force militaire. (La mise sous scellés des domaines de Rákóczi fut ordonnée par Léopold Ier le 6 juillet 1701. Le 19 novembre – peu après la fuite de Rákóczi – fut prise la décision sur la confiscation de l'ensemble de ses biens meubles et immeubles.)

Cependant ces deux lettres de gage ne sont que des brouillons et nous ignorons s'ils ont été mis au propre, autrement dit si les transactions ont eu lieu ou si elles sont restées en projet. En revanche, nous savons que Rákóczi quitta Berejany au début juin 1703 pour rentrer en Hongrie sans avoir réussi à recruter des soldats en Pologne. C'est son compagnon d'exil, le comte Miklós Bercsényi qui fut alors chargé de continuer les négociations avec l'envoyé français et les aristocrates polonais. (Il arriva à recruter quelques centaines de soldats.)

Non datée, la troisième lettre de gage de Rákóczi fut établie en Hongrie après la prise de Huszt (17 août 1703). Elle permet de céder au voïvode de Kiev Józef Potocki le fort de Huszt et le domaine qui constitue sa dépendance sous certaines conditions et notamment : Rákóczi voulait obtenir une aide militaire supplémentaire de Pologne pour sa guerre d'indépendance. Comme son souhait ne fut pas exaucé, Huszt ne fut pas cédé.

FERENC SÍPOS

DIE PFANDBRIEFE VON FERENC RÁKÓCZI AN POLNISCHE HOHE ADELIGE, 1703

Resümee

In dem Teil des Archivs von Fürst Ferenc II. Rákóczi, der in die Emigration gerettet wurde, finden sich drei, bisher nicht veröffentlichte Pfandbriefe in lateinischer Sprache, die nun dem Leser in ihrer Gesamtheit und in ungarischer Übersetzung präsentiert werden. Die beiden mit früherem Datum stammen noch aus der Zeit des Aufenthalts von Rákóczi in Brzeżany (Breschan, Polen, heute Bereschany/Бережани, Ukraine). Zu dieser Zeit, im Frühjahr 1703, drängte die Gesandtschaft der Aufständischen aus der Gegend des Theißbrückens bereits auf die Rückkehr des Fürsten, der es für immer hoffnungsloser hielt, den Freiheitskampf an der Spitze von polnischen Soldaten, die aus französischem Finanzmitteln rekrutiert werden sollten, einzuleiten. In dieser misslichen Lage suchte er in seinem engeren Umfeld nach finanziellen Quellen und bot als Deckung seine Liegenschaften an. Am 2. April verpfändete er die Hälfte des Gutes in Makovica zu einem Betrag von 125 Tausend deutschen Forint an das Ehepaar Sieniawski, das ihm Zuflucht geboten hatte. Vom selben Tag datiert ist auch der Pfandbrief des Gutsteils in Hertnek (Hertnecht) in einem Wert von 2500 rheinischen Gulden: Dieser war für Sokolnuski (Lesung des Namens ungewiss!), Hauptmann von Boberster, und seine Gattin gedacht. (Eine interessante zeitliche Koinzidenz ist, dass zu dieser Zeit bereits die zweite Gesandtschaft aus Ungarn nach Brzeżany kommt.)

In beiden Pfandbriefen findet sich eine interessante Ausbedingung: Die Gutsteile können dann von Rákóczi übergeben werden, wenn seine Absichten – mit der Hilfe Gottes – verwirklicht werden, das heißt, wenn er diese mit militärischer Kraft zurückerlangen kann. (Die Beschlagnahme der Güter Rákóczis war von Leopold I. am 6. Juli 1701 angeordnet worden. Am 19. November – kurze Zeit nach der Flucht Rákóczis – wurde ein Beschluss über die Beschlagnahme seines gesamten Mobilien- und Immobilienvermögens erbracht.)

Im Falle beider Pfandbriefe handelt es sich um einen Entwurf, und wir wissen nicht, ob auch eine Reinschrift erstellt wurde, also ob das Geschäft vollzogen wurde, oder ob es lediglich bei einem Plan blieb. Tatsache ist jedoch, dass sich Rákóczi Anfang Juni 1703 aus Brzeżany in

Richtung Ungarn derart auf den Weg macht, dass er keine Soldaten in Polen rekrutieren konnte. Es war schließlich die Aufgabe seines landflüchtigen Kameraden Graf Miklós Bercsényi, mit dem französischen Gesandten und den polnischen hohen Adeligen weiter zu verhandeln. (Es gelang ihm auch, einige Hundert Mann Soldaten zu rekrutieren.)

Der dritte Pfandbrief Rákóczis enthält kein Datum und entstand bereits in Ungarn, nach der Eroberung von Huszt (17. August 1703). Darin will er die Burg von Huszt und das dazu gehörende Gut unter bestimmten Bedingungen dem Woiwoden von Kiew, Józef Potocki, übergeben. Das Wesen dieser Bedingungen: Er möchte aus Polen weitere militärische Hilfe für den Unabhängigkeitskrieg erhalten. Dieser Wunsch ging jedoch nicht in Erfüllung, sodass auch die Übergabe der Burg von Huszt nicht stattfand.

ШИПОШ ФЕРЕНЦ

ЗАЛОГОВЫЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА, ВЫДАННЫЕ РАКОЦИ ФЕРЕНЦЕМ ПОЛЬСКИМ АРИСТОКРАТАМ, 1703 ГОД

Резюме

Речь идет о неопубликованных до сего времени трех залоговых свидетельствах на латинском языке князя Ракоци Ференца II, отправленных им ради спасения в эмиграцию, с полным текстом которых читатель может познакомиться теперь на венгерском языке. Два датированных более ранее документа были составлены Ракоци во время пребывания его в Польше в Брезани (ныне: Бережани, Украина). В это время, весной 1703 года послы затиссайских организаторов уже торопят возвращение князя на родину, который видит все более безнадежным начать освободительную борьбу во главе польских солдат, завербованных на французские деньги. В этом затруднительном положении князь ищет материальные источники в своем более узком окружении и в качестве компенсации предлагает свои владения. 2 апреля он отдает в залог стоимостью 125 тысяч немецких форинтов половину своего владения в Маковице супружеской чете Синявских, давшей ему приют. В тот же день было подписано залоговое обязательство стоимостью 2500 рейнских форинтов. Оно было предназначено боберстерскому капитану Соколнушки и его супруге (фамилия точно неизвестна). (Интересное совпадение во времени: именно в это время из Венгрии прибывает в Брезань уже вторая делегация послов).

В обоих залоговых документах содержится интересная оговорка: свои владения Ракоци может передать лишь тогда, если его намерения – с божьей помощью – будут осуществлены, то есть если их удастся вернуть военной силой. (Наложение запрета-ареста на владения Ракоци было предписано Леопольдом 6 июля 1701 года. 19 ноября – чуть позже после побега Ракоци было вынесено решение о конфискации всего его движимого и недвижимого имущества.)

Оба залоговых письма лишь сформулированы в черновиках, не известно, были ли они сформулированы начисто, что состоялась ли сделка или это осталось только на бумаге. Фактом остается то, что Ракоци в начале июня 1703 года отправился из Брезани в Венгрию, не сумев завербовать солдат в Польше. На его друга, скрывавшегося вместе с ним, графа Берчени Миклоша возлагалась задача далее вести переговоры с французским послом и польскими магнатами. (Ему и удалось завербовать несколько сот солдат.)

Третье залоговое письмо Ракоци не было датировано, оно было составлено уже в Венгрии после занятия Хуста. (17 августа 1703 года). В этом письме Ракоци намеревался отдать крепость Хуст и все относившиеся к ней поместья киевскому воеводе Йозефу Потоцкому на определенных условиях. Суть их состояла в следующем: Польша хотела бы получить и в дальнейшем военную помощь для ведения своей войны за независимость. Однако это желание не совершилось, таким образом Хуст передан не был.